

## НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

### TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

У статті визначено специфіку навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами. Виокремлено основні стратегії діяльності вчителя іноземної мови щодо навчання цього предмета дітей з особливими освітніми потребами. Це полягає в необхідності планування уроків з урахуванням основних принципів корекційно-розвивального навчання, тому необхідно адаптувати та модифікувати навчальні матеріали з іноземної мови, зважаючи на вид порушення в дитини. Ефективним є застосування специфічних форм, методів та прийомів навчання іноземної мови дітей з особливими освітніми потребами. Необхідним також є спрямування навчання іноземних мов учнями з особливими потребами на формування вмій мовленнєвої поведінки в ситуаціях, що відображають комунікативну діяльність, засобами інтерактивних технологій та ІКТ.

**Ключові слова:** іноземні мови, навчання іноземних мов, іншомовна освіта, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання.

В статье определена специфика обучения иностранным языкам детей с особыми образовательными потребностями. Выделены основные стратегии деятельности учителя иностранного языка в обучении этому предмету детей с особыми образовательными потребностями. Это заключается в необходимости планирования уроков с учетом основных принципов коррекционно-развивающего обучения, поэтому необходимо адаптировать и модифицировать учебные материалы по иностранному языку с учетом вида нарушения у ребенка. Эффективным является применение спе-

цифических форм, методов и приемов обучения иностранному языку детей с особыми образовательными потребностями. Необходимой также является направленность обучения иностранным языкам детей с особыми образовательными потребностями на формирование умений речевого поведения в ситуациях, отображающих коммуникативную деятельность, средствами интерактивных технологий и ИКТ.

**Ключевые слова:** иностранные языки, обучение иностранным языкам, иноязычное образование, дети с особыми образовательными потребностями, инклюзивное обучение.

The article specifies the peculiarities of teaching foreign languages to children with special educational needs. The basic strategies of foreign language teacher's activity for teaching this subject to children with special educational needs are singled out. It includes planning lessons, taking into account the basic principles of correctional and developmental teaching; accommodations and modifications of foreign language educational materials, taking into account the type of child's disability. It is effective to use specific forms, methods and ways of teaching a foreign language to children with special educational needs. It is also necessary to direct the teaching of foreign languages to pupils with special needs for the formation of speech behaviour in situations that reflect communicative activities through interactive technologies and ICT.

**Key words:** foreign languages, teaching foreign languages, foreign language education, children with special educational needs, inclusive education.

УДК 37.04: 316.61]: 81'243

**Казачінер О.С.,**  
докт. пед. наук,  
доцент кафедри  
методики навчання мов і літератури  
КВНЗ «Харківська академія  
неперервної освіти»

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Реалії сьогодення вимагають, щоб учні з особливими освітніми проблемами вивчали іноземну мову й активно використовували її у процесі навчання.

Модернізація освітньої системи, розвиток інклюзивного підходу до навчання вимагають перегляду та пошуку нових рішень щодо навчання іноземної мови на різних рівнях.

Учні з особливими освітніми потребами мають різні здібності і можливості, але всі школярі бажають, щоб їхні відмінності поважали, щоб їх розуміли і цінували як вчителі, так й інші школярі.

Таким чином, учитель, зокрема іноземної мови, має бути обізнаний із можливими проявами відмінностей у навчанні та поведінці дітей, які належать до певної категорії, працювати в постійному контакті з психологами, усвідомлювати особливості кожної категорії й адаптувати методику навчання.

Актуальність теми дослідження обґрунтовано ще й тим, що новою редакцією Державного стан-

дарту початкової освіти (2018 рік) «іншомовну освіту для дітей з інтелектуальними порушеннями не передбачено. Години розподіляються між іншими галузями на вибір педагога». Ця позиція викликає підґрунтя для суперечностей. По-перше, інклюзивна освіта декларує рівний доступ усіх до освіти. По-друге, вважаємо, що діти з інтелектуальними порушеннями, як й інші діти з особливими освітніми потребами, мають право і можливість оволодіти іноземною мовою хоча б на елементарному рівні (привітання / прощання, називати членів родини, кольори предметів, інтер'єр квартири, найпростіші дії тощо, побудова простих речень, запитань тощо) [4, с. 127].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Специфіку навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами відображено в наукових розвідках О. Казачінер [3], І. Камініна, Н. Тучиної [6], С. Чиж [9], К. Шапочки [11], Н. Щерби [12] та інших. Питання підготовки фахівців іноземних мов до навчання дітей з особливими освітніми потре-

бами були предметом досліджень О. Волошиної, Н. Дмитренко [1], О. Казачінер [5], А. Степаненко [7], К. Шапочки [10] та інших.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Зважаючи на обмежену кількість досліджень із зазначеної проблеми, нині виникає нагальна потреба у визначенні специфіки навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами, виокремленні основних стратегій діяльності вчителя іноземної мови щодо навчання цього предмета дітей з особливими освітніми потребами, а також окресленні перспектив наукових пошуків для подальшого студіювання.

**Мета статті** полягає в узагальненні та систематизації досвіду навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами.

**Виклад основного матеріалу.** На основі аналізу науково-педагогічної та методичної літератури визначено специфіку навчання іноземних мов дітей з особливими освітніми потребами.

Корекційна спрямованість уроків іноземної мови має велике значення для дітей з обмеженнями здоров'я. Метою корекційно-розвивальних занять є корекція недоліків пізнавальної та емоційно-особистісної сфери дітей засобами програмового матеріалу, який вивчається. Уроки мають плануватися з урахуванням основних принципів корекційно-розвивального навчання.

Вивчення індивідуальних особливостей учнів дозволяє планувати цілі, завдання, терміни й основні напрями навчання мови, які відповідають завданню максимально збільшити самостійну діяльність учнів, а також розвинути в них інтерес до іноземної мови, культури іншомовних країн, стимулювати комунікативно-мовленнєву активність. Наступним, що потрібно врахувати, є різноманітність завдань.

Ми вважаємо слушною позицію С. Чиж щодо необхідності спрямування навчання іноземних мов учнями з особливими потребами на формування вмінь мовленнєвої поведінки в ситуаціях, що відображають комунікативну діяльність в її незмінних, природних формах [9, с. 149].

Під час вивчення іноземної (англійської) мови учнями з обмеженими можливостями ефективними є такі інтерактивні технології навчання, як робота в парах, трійках, змінювані трійки, «Карусель», «Акваріум», «Велике коло», «Мікрофон», незакінчені речення, «Мозковий штурм», аналіз проблеми, «Мозаїка», коло ідей, розігрування ситуації у ролях (рольова гра, імітація), дискусія, ток-шоу тощо.

Інтерактивні види роботи дають учням з особливими потребами можливість переносити набуті раніше знання, сформовані вміння й навички на нові види діяльності та ситуації мовленнєвої взаємодії, що сприяє вдосконаленню комунікативного досвіду.

Під час застосування різних форм інтерактивної діяльності учні з особливими потребами працюють у групі однолітків, де вони можуть досить вільно висловити свої думки, мобілізувати знання, проявити творчий, організаторський та лідерський потенціал. До роботи залучається ще й подвійна мотивація: мотив прояву особистості та самоствердження у групі та мотив досягнення колективної мети. Отже, більш продуктивно відбувається процес саморозвитку особистості учнів з особливими потребами.

Описані види інтерактивної навчальної діяльності учнів з особливими потребами у процесі оволодіння ними англійською мовою за своїм змістом і формами виконання сприяють удосконаленню не лише іншомовного комунікативного досвіду, а й успішній соціалізації [9, с. 153].

О. Гончарова та А. Глушко [2], досліджуючи питання навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху та зору, зазначають, що навчання словесного мовлення не лише рідної мови, а й англійської починається не з літер, а зі слів у системі зв'язного змістового контексту.

Автори, поділяючи думку І. Соколянського, наголошують на тому, що першими дактильними словами під час вивчення англійської мови мають бути назви конкретних і добре знайомих дитині предметів, тобто іменників. В американській тифлосурдопедагогіці перші жести, які демонструють дитині, позначають дії, оскільки за своєю природою жест має загальноноситуативний характер і співвідноситься із ситуацією виконання діяльності загалом, тоді як першими дактильованими англійськими словами є назви конкретних предметів або дієслова у спонукальній формі.

Уявлення про букву в дитини формується після практичного оволодіння мовою. Коли дитина засвоїть кілька десятків англійських слів, які позначають конкретні предмети, її знайомлять із дактильним англійським алфавітом. Після вивчення алфавіту дитині можна давати будь-яке слово, поєднавши його з відповідним жестом та предметом. Після міцного засвоєння дактильного алфавіту дитину навчають рельєфно-крапкового шрифту Брайля, поєднуючи брайлівські літери з відомими дактилями, дактильовані англійські слова – з табличками з написом шрифтом Брайля або великими друкованими літерами.

І. Камінінім та Н. Тучиною [6] розглянуто специфіку організації навчання іноземної (англійської) мови дітей із диспраксією. Автори вважають, що на уроках англійської мови вчитель має обирати прийоми та методи роботи, які можуть допомогти учням із диспраксією, які можна умовно поділити на декілька груп залежно від цілеспрямованості, а для кожної групи сформулювати певні поради: 1) для розвитку моторних навичок, координації рухів; 2) для сприймання, оброблення, розуміння

інформації та розвитку концептуалізації; 3) для розвитку самоповаги, підвищення самооцінки та впевненості в собі; 4) для розвитку соціалізації та комунікації з учителями та однолітками.

С. Тимофєєвою [8] цілком слушно визначено особливості навчання іноземної (англійської) мови дітей із порушеннями слуху, зору, розладами уваги й мовлення. Так, дітям із порушенням слуху, з розладом уваги й мовлення краще вводити новий матеріал, використовуючи наочність: різноманітні кольорові малюнки, презентації, електронні завдання, невеликі схеми, опорні таблиці, тексти у вигляді коміксів. Для закріплення нової лексики можна використовувати різноманітні вправи: скласти слова з літер, вставити пропущені літери в слова, слова – у речення. Домашнім завданням доцільно давати картки зі словами та презентації для повторення вивченої на уроці лексики. Великим успіхом користуються різноманітні відеоуроки.

Використання інтерактивних презентацій у Power Point дозволяє яскраво й наочно презентувати всі навчальні теми, навіть ті, які, на перший погляд, є нудними для вивчення учнями, а також розвинути й проконтролювати навички аудіювання, читання з різними стратегіями, відпрацювати, закріпити й удосконалити лексико-граматичний матеріал, перевірити себе самостійно й виправити помилки, що є важливим для дітей із ДЦП, які пишуть повільно й нерозбірливо.

Дітям із порушеннями зору краще вводити новий матеріал на слух. Необхідно промовляти фрази декілька разів. Це може бути робота хором (разом з учителем), а потім повторення за вчителем. Під час роботи з такими дітьми можна використовувати аудіотексти, пісні, лічилки та римівки англійською мовою.

Що стосується вчителів іноземних мов, які працюють або працюватимуть із дітьми з особливими потребами, ми вважаємо, що їх треба навчати того, як ефективно застосовувати специфічні форми, методи та прийоми навчання іноземної мови дітей з особливими освітніми потребами, серед яких арт-терапія та її різновиди, зокрема казкотерапія, музикотерапія, використання образотворчої діяльності, техніка квілінг, логопедична ритміка, робота з інтерактивною книгою, білінгвістичний метод навчання, проведення роботи із закритою картиною. Крім того, варто не забувати про використання нових інформаційних технологій у навчанні, невербальних засобів спілкування, використання наочних, словесних та практичних методів навчання іноземної мови, різних видів дидактичних ігор (зокрема мовленнєвих), проведення нетрадиційних уроків тощо. Зазначимо, що навчання, виховання та розвиток цієї категорії учнів необхідно здійснювати на основі складання індивідуальних планів та програм.

**Висновки.** Таким чином, на основі науково-педагогічної та методичної літератури нами визна-

чено специфіку та виокремлено основні стратегії діяльності вчителя іноземної мови щодо навчання цього предмета дітей з особливими освітніми потребами: планування уроків з урахуванням основних принципів корекційно-розвивального навчання, необхідність адаптувати та модифікувати навчальні матеріали з іноземної мови з урахуванням виду порушення в дитини, ефективно застосовувати специфічні форми, методи та прийоми навчання іноземної мови дітей з особливими освітніми потребами, необхідність спрямування навчання іноземних мов учнями з особливими потребами на формування вмінь мовленнєвої поведінки в ситуаціях, що відображають комунікативну діяльність, засобами інтерактивних технологій та ІКТ.

Перспективами наукових пошуків для подальшого студювання, на наш погляд, може бути розроблення теоретичних та практичних рекомендацій для вчителів іноземних мов щодо здійснення адаптації та модифікації завдань підручника з урахуванням наявності в класі 2–3 дітей з особливими освітніми потребами (з конкретними прикладами), а також рекомендацій щодо співпраці вчителів іноземних мов із різнопрофільними фахівцями, зокрема з асистентом, для забезпечення ефективного навчання цього предмета дітей з особливими освітніми потребами.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волошина О. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до роботи в інклюзивних класах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер.: Педагогіка. 2016. № 4. С. 142–149.
2. Гончарова О.А. Навчання англійської мови дітей молодшого шкільного віку з вадами слуху та зору. URL: <http://int-konf.org/ru/2014/aktualni-problemi-suchasnoji-nauki-21-23-10-2014-r/897-kandidat-pedagogichnikh-nauk-goncharova-o-a-glushko-a-v-navchannya-anglijskoji-movi-ditej-molodshogo-shkilnogo-viku-z-vadami-slukhu-ta-zoru>.
3. Казачінер О.С. Використання методу іпротерапії у навчанні іноземної мови. *Молодий вчений*. 2016. № 2. С. 276–280.
4. Казачінер О.С. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Розвиток професійної компетентності керівників шкіл у системі післядипломної педагогічної освіти в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти». Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2018. С. 124–132.
5. Казачінер О.С. Методологічні підходи до дослідження проблеми розвитку інклюзивної компетентності вчителів філологічних дисциплін у післядипломній освіті. *Витоки педагогічної майстерності*: зб. наук. пр. 2017. № 2. С. 124–128.
6. Камінін І.М. Впровадження принципів інклюзивної освіти в процес навчання англійської мови в школі. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/93>.

7. Степаненко А.В. Підготовка майбутніх вчителів іноземної мови до реалізації особистісно-орієнтованого навчання в сучасній школі в контексті інклюзивної освіти. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Філологічні науки = Research Bulletin. Series: Philological Sciences* / ред. кол.: О.А. Семенюк [та ін.]. Кропивницький: «КОД», 2018. Вип. 165. С. 574–578.

8. Тимофеева С.В. Коррекционная направленность уроков английского языка для детей с ограниченными возможностями здоровья. URL: <https://infourok.ru/masterklass-korrekcionnaya-napravlennost-urokov-angliyskogo-yazika-dlya-detey-s-ogranichennimi-vozmozhnostyami-zdorovya-782629.html>.

9. Чиж С.Г. Інтерактивні шляхи реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами. URL : [http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue\\_75/part\\_3/32.pdf](http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_75/part_3/32.pdf).

10. Шاپочка К.А. Підготовка вчителів іноземної мови до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. URL: <http://int-konf.org/ru/2014/suchasnij-sotsiokulturnij-prostir-2014-17-19-09-2014-r/877-kandidat-pedagogichnikh-nauk-shapochka-k-a-pidgotovka-vchiteliv-inozemnoji-movi-do-roboti-z-ditmi-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami>.

11. Шاپочка К.А. Формування соціокультурної компетенції засобами перекладу в умовах інклюзивного навчання. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка*. 2016. № 4. С. 136–142.

12. Щерба Н.С. Інклюзивне навчання іноземної мови старшокласників з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: особливі освітні потреби та адаптаційні заходи. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. 2018. № 4 (24). С. 20–24.